

УДК 821.161.2-31'06.08:811.161.2'276

РОЛЬ ТЕРМІНІВ У ІНДИВІДУАЛЬНОМУ СТИЛІ МАРИНИ ГРИМИЧ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ “ЕГОЇСТ”)

Овчаренко Н. І.

Стаття присвячена одному з засобів формування індивідуальності художньої прози сучасної української письменниці Марини Гримич – використанню різностильових елементів. У дослідженні окреслено статус і значення термінів у художньому тексті.

Ключові слова: індивідуальний стиль письменника, лексика, термін, детермінологізація.

Статья посвящена одному из средств формирования индивидуальности художественной прозы современной украинской писательницы Марины Гримич – использованию разностилевых элементов. В исследовании очерчен статус и значение терминов в художественном тексте.

Ключевые слова: индивидуальный стиль писателя, лексика, термин, детерминализация.

The article is devoted to the usage of elements from different styles, one of the mean of forming the individuality of the contemporary Ukrainian prose by writer Maryna Hrymich. The status and meaning of the terms in the literary text are outlined in the study.

Key words: writer's individual style, vocabulary, term, determinologization.

Твори Марини Гримич є помітним явищем в українській сучасній прозі нового тисячоліття. Письменниця належить до плеяди жінок-авторів сучасної актуальної літератури, у чийх творах “майстерність поєднана з новаціями стилістичними, інтонаційними, формотворчими, жанровими” [2, с. 226]. Одним зі свідчень цього є висока оцінка роману письменниці “Егоїст” – перша премія Всеукраїнського конкурсу “Коронація слова” (2002 р.). Проте, якщо літературно-публіцистичні та літературознавчі відгуки на прозу нашої талановитої сучасниці, зокрема й на згаданий роман, за цей час з’явилися, то, бодай епізодичний, аналіз особливостей мови М. Гримич наразі відсутній. Це спонукало звернутися до розгляду актуального аспекту в дослідженні художнього мовлення письменниці – використання різностильових елементів.

Метою статті є дослідити особливості вживання письменницею наукової термінології та виявити роль спеціальної лексики в її авторському стилі на прикладі широковідомого роману “Егоїст”.

У традиційному розумінні, термін – це “слово або словосполучення, що означає поняття певної галузі науки, техніки тощо”, а основними його ознаками є системність, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, стилістична нейтральність, точність семантики та висока інформативність [8, с. 629]. За межами термінологічної системи, до якої належить термін як одиниця фахової мови, він втрачає названі характеристики, тобто детермінологізується, переходить у розряд загальноживаної лексики.

Сучасні дослідження, розміщені в електронному ресурсі мережі Інтернет та представлені в матеріалах наукових термінологічних конференцій різних років [9-12], доводять, що різногалузева термінологічна лексика не лише стала органічним компонентом сучасного художнього мовлення, але й виявляє тенденції до все більш широкого її використання митцями слова. Такий розвиток подій зумовлений, перш за все, загальною інтелектуалізацією усіх функціональних стилів сучасної літературної мови. Ставши невід’ємними складниками наукового стилю, термінологічні одиниці під дією об’єктивних процесів мовного життя та внаслідок екстралінгвальних факторів, як то: статус літературної мови, інтелектуальний рівень українського суспільства тощо, зазнають міграції, зокрема й на сторінки художніх творів (як прозових, так і поетичних) [3, с. 213]. Науково-

технічна та професійна термінологія інтегрується в публіцистичний, офіційно-діловий, розмовний і художній стилі, а художній текст, як відомо, характеризується найбільшою проникністю.

Мова роману М. Гримич характеризується поєднанням найдавніших лексем і слів-новотворів та переплетенням різностильових елементів, у тому числі термінів різних галузевих систем, серед яких представлені біологічні: *“Інтелектуальні здібності посередні, зате чудовий природжений інстинкт, який допоміг йому в доволі успішній бізнесовій діяльності”* [2, с. 77]; технічні: *“Вона була зроблена за його кресленнями”* [2, с. 39]; політологічні: *“Плющ – це класик української політики”* [2, с. 14]; педагогічні: *“– Я – вчитель математики, – строгим учительським голосом відповіла вона”* [2, с. 55]; економічні: *“Податки, аудит, банкрутство тощо – вона з цим справлялася за виграшки”* [2, с. 10]; юридичні: *“Другою справою був судовий позов на викладача інституту, якого звинувачували все ті ж пани у хабарництві”* [2, с. 78]; лінгвістичні: *“Вона це сказала з чистим англійським пуританським проносом і лондонською світською інтонацією”* [2, с. 69]; соціологічні: *“В американських і російських дипломатичних прийомах відчувається широта народу-шовініста і його зверхня поблажливість до аборигенів”* [2, с. 81-82]; медичні: *“Далі піднявся зі стільця худорлявий чоловік з виглядом хворого на виразку шлунку або туберкульоз”* [2, с. 117]; психологічні: *“Адже вона прекрасно знає, що істерика не піде їй на користь”* [2, с. 14]; математичні: *“Ось така проста арифметика “любові” по-українськи”* [2, с. 175]; дипломатичні: *“У Британському посольстві існує жорсткий відбір запрошених”* [2, с. 81]; військові: *“Я знав, що Росія – це та країна, де хороших генералів цінують”* [2, с. 88]; історичні: *“В історії будь-якої країни первинне накопичення капіталу завжди смердить криміналом”* [2, с. 38]; спортивні: *“Грати з Ільчишиним в теніс – одне задоволення”* [2, с. 132]; богословської: *“– Сьогодні у світі настає черговий етап повернення атеїстів до віри, – казав він”* [2, с. 173] та ін. Письменниця органічно вплітає в оповідь терміни-словосполучення (виборча компанія, політична ситуація, законодавча влада, кредитна картка, кримінальна справа, пенітенціарна система, історична граматики, дипломатичний корпус тощо) і уривки, які нагадують науковий стиль (переважно суспільно-політичних наук): *“...дискримінація починається тоді, коли встановлюється межа між одним та іншим. Цей закон, по суті, виділяючи жінок в окрему соціальну групу, практично сам встановлює межу між чоловічою і жіночою статтю. Він ще більше посилює суперечності в суспільстві”* [2, с. 177].

У індивідуальному словнику М. Гримич помітне місце займає загальнонаукова термінологія та найменування абстрактних понять на зразок *мета, дискусія, явище, проблема, функція, процес, синкретизм, етап, першоджерела, акумуляція, стереотип* тощо.

Авторка роману віддає перевагу термінології гуманітарних галузей, що цілком прогнозовано родом занять головного героя роману (правник, власник юридичної компанії, політик, депутат) і темою твору. Понад 50 термінів, використаних письменницею, належать до галузі політології, серед найбільш часто вживаних також юридичні, економічні термінологічні найменування. Навіть найбільш загальний аналіз кількості випадків терміновживання в романі дає можливість прослідкувати зв'язок із жанровою та тематичною специфікою художнього твору.

У романі М. Гримич терміни функціонують у всіх можливих варіантах існування їх у художньому контексті: фіксують наукові поняття; використовуються в побутовому розумінні; зазнавши повної детермінологізації, вживаються в переносному значенні [3, с. 212].

Два перших варіанти фактично презентують пряме вживання термінолексем без спеціальної стилістичної настанови. У цьому випадку спеціальна лексика виконує основну для неї номінативну функцію, хоча й перебуває поза фаховим контекстом. Прикладом такого вживання термінів є елементи авторської розповіді (наприклад, *“Ще Григорій попросив скопіювати всі файли на дискети мінімум у трьох примірниках і зберігати в трьох різних місцях, а в кого є якісь сумнівні файли – знищити їх”* [2, с. 103]) або мовлення персонажів

твору (пор., “– ... Як не крути, однак будь-яка **держава є інститутом**, який обмежує людську **свободу**” [2, с. 122]). Експресія при збереженні номінативного значення терміна досягається кількома способами: сполученням фахової лексеми з епітетом (“Без **“цивілізаційного одягового камуфляжу”** вона нічим не відрізнялася від **затурканої дитьми аборигенки – матері сімейства**” [2, с. 130]); вживанням зі зменшено-пестливими суфіксами (“...маніпулюючи усім інструментарієм – **ножичками, гільйотинками, кусачками, буравчиками**, – **обрізала кінчик сигари...**” [2, с. 70]); примітивним (на побутовому рівні) поясненням наукового чи виробничого процесу, явища тощо (“**Морська вода розслабляє м’язи і нерви, тим самим звільняючи думку, очищаючи мозок від зайвого, штучного, наносного**” [2, с. 131]); омонімічністю терміна (“– **Дай я закінчу свою історію**” [2, с. 90]). Також може бути достатньо образності художнього контексту або незвичного сполучення слів (пор., “**Гнила країна. Гниле правосуддя**” [2, с. 49]).

У випадку використання термінів у стилістично-виражальному плані, вони виступають складовими художніх образів. Переосмислюючись, термінологічні лексеми набувають художнього забарвлення, метафоризуються (“**Тільки один канал розбазікався...**” [2, с. 74]) або виступають як засіб іронії (“**Парламентський санаторій представляє дуже цікавий і доволі вдалий синкретизм кращих традицій радянської культури відпочинку керівників партії і новітніх ринкових умов**” [2, с. 129]) чи символізації (“**Так, я егоїст! Егоїст я! То й що з того? Так, я маю свої принципи і не хочу ними поступатися!**” [2, с. 7]).

У складі порівняльних конструкцій терміни зазнають семантичних перетворень, які полягають або в ускладненні незмінного номінативного значення внаслідок певних асоціацій, або у його звуженні чи навіть частковій або повній нейтралізації та заміні асоціативними ознаками чи емоційно-експресивним забарвленням. Прикладом останнього з варіантів є семантичне перетворення технічного терміна у реченні “**Він схопив її за руку і стиснув як кліщами**” [2, с. 157]).

У художньому контексті роману термінологічна лексика набула додаткових конотативних значень, що не лише значною мірою сформувало ідею твору, але й підкреслило певну орієнтацію тексту на елітарність та інтелектуальність [1, с. 10]).

Роман М. Гримич “Егоїст” належить до числа тих кращих взірців сучасної художньої літератури, які виступають посередниками в переході термінів із їх основної функціональної сфери до загальнолітературної мови.

Отже, вживання термінологічної лексики є характерною рисою індивідуального стилю М. Гримич. Введення термінів у систему образних і виражальних засобів роману “Егоїст” здійснене з урахуванням об’єкта художнього зображення, естетичних поглядів та творчого методу авторки.

Використання термінів як одного з основних видів різностильових елементів у сучасній українській прозі є проявом розширення її тематичних обріїв, динамічних процесів у мові українців і свідченням збільшення арсеналу мовно-зображальних засобів художнього стилю української мови.

Перспективу дослідження творів М. Гримич та сучасної художньої прози загалом бачимо у вивченні стрижневих елементів наскрізних образів. Вони є виражальними лінгвістичними засобами, які складають уявлення про взаємозв’язок мови та світоглядної орієнтації митця слова, а відтак – про особливості його ідіостилу.

Література

1. Бузько С. А. Функціонування науково-термінологічної лексики в українських постмодерних текстах / С. А. Бузько // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 105. – Вип. 92. Філологія. Мовознавство. – С. 9-12.
2. Гримич М. Егоїст: роман / М. Гримич. – Львів: Кальварія, 2003. – 228 с.
3. Панько Т.І Українське термінознавство: підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.

4. Російсько-український словник наукової термінології: Біологія, хімія, медицина / [С. П. Вассер, І. О. Дудка, В. І. Єрмоленко та ін.]. – К.: Наук. думка, 1996. – 660 с.
5. Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / [В. В. Гейченко, В. М. Завірюхіна, О. О. Зеленюк та ін.]. – К.: Наук. думка, 1998. – 888 с.
6. Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки / [Й. Ф. Андерш, С. А. Воробйова, М. В. Кравченко та ін.]. – К.: Наук. думка, 1994. – 600 с.
7. Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
8. Українська мова. Енциклопедія / [під ред. В. М. Русанівського]. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2004. – 822 с.
9. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2003. – Вип. V. – 324 с.
10. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – 416 с.
11. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. – К.: НАН України, 1998. – 264 с.
12. Українська термінологія і сучасність: матеріали II Всеукр. наук. конф. – К., 1997. – 240 с.